

RIIGIKOGU KANTSELEI ÕIGUS- JA ANALÜÜSIOSAKOND

Eesti lipp – 140

Nr 3

22.02.2024

Käesoleva aasta varasuvel tähistatakse Eesti lipu 140. aastapäeva. Sinimustvalge lipu all on toimunud nii eestlaste rahvuslik ärkamine kui ka kultuuriline kasvamine. Sinimustvalge lipu all võideti kätte riiklik iseseisvus Vabadussõjas ning 1918. aasta Ajutise Valitsuse otsusega ja seejärel 1922. aastal seadusega kinnitati sinimustvalge riigilipuks.¹ 2005. aastal võeti vastu Eesti lipu seadus, mis sätestab, et Eesti lippu kasutatakse rahvus- ja riigilipuna. Teemaleht heidab seekord pilgu sinimustvalge tekkeloole ja lipu õiguslikule staatusele.

Eesti lipu tekkelugu

Eesti lipu ajalugu on väga põnev ja ulatub tagasi 19. sajandi lõppu, mil Eesti rahvuslik liikumine hakkas hoogustuma. Sinimustvalge värvikombinatsiooni algdaatumiks saab pidada Eesti esimese üliõpilasorganisatsiooni „Vironia“ asutamiskoosolekut, mis toimus 1881. aastal Tartus. Nimelt võttis „Vironia“ oma korporatsiooni värvideks sinimustvalge värvikombinatsiooni.² „Vironia“ asutamisprotokollid annavad alust väita, et sinimustvalge värvivalik ei ole juhuslik, vaid see peegeldab eestlaste ajalugu ja rahvariideid ning kohalikku loodust ja ilmastikku.³ Sinimustvalge värvikolmiku esimene avalik esitus toimus 7. aprillil 1882, kui Tartu Ülikooli usuteaduskonna üliõpilane ja „Vironia“ liige Aleksander Mõtus pani sinimustvalge tekli pähe ja sõitis sellega läbi Tartu kesklinna. Selline tegevus ei olnud meeltmööda saksa korporantidele, kes nõudsid Mõtuselt värvimütsi äravõtmist.⁴ See vahejuhtum päädis rüselusega, sakslastel õnnestus tekkel enda kätte haarata ja sellega minema sõita. Tekkel viidi nn sõjasaagina ära ja tallati jalgade alla. Ülal kirjeldatud sündmustega omandasid sinimustvalged värvid võitlusvärvide oreooli ja tähenduse. Teklisaaga jõudis ka ülikoolikohtusse, kes otsustas, et Aleksander Mõtusel puudus värvide kandmise õigus, sest korporatsiooni „Vironia“ ametlikult ei eksisteerinud.⁵ Reeglite kohaselt tohtisid avalikult värve kanda ainult registreeritud korporatsioonide liikmed. Aleksander Mõtuse isikule määrati värvide kandmise eest karistuseks ajutiselt Tartu linnast väljasaatmine. Vägivallatsejatest saksa üliõpilased mõisteti aga kartserisse. „Vironia“ jäi registreerimata, küll aga registreeriti paar aastat hiljem Eesti Üliõpilaste Selts (EÜS), mis võttis enda värvideks „Vironia“ sinimustvalge värvikombinatsiooni.

Esimese sinimustvalge lipu valmistamise idee kerkis päevakorra helilooja ja keeleteadlase dr. Karl August Hermann perekonna söögilauavestluses 1884. a varakevadel Tartus. Mälestuse põhjal oli helilooja abikaasa Paula lipu ideest vaimustatud ning teatanud, et tema muretsseb EÜS-ile lipu.⁶ Koos oma perekonnatuttavate Miina Hermann ja Emilie Beermanniga võetigi õmblustöö ette. Lipu õmblemisest ringleb erinevaid versioone, ühe versiooni kohaselt õmmeldi lipp Tartus. Teise

¹ Vt Eesti Vabariigi põhiseaduse kommentaarid. Väljaandja Eesti Teaduste Akadeemia Riigiõiguse Sihtkapital, 2022, § 7. Arvutivõrgus: <https://pohiseadus.riigioigus.ee/>

² A. Taska (1992). Sini-must-valge 100 aastat, lk 24.

³ *Ibid*, lk 26.

⁴ *Ibid*, lk 30.

⁵ Korporatsiooni asutamine oli ametlikult kinnitamata tulenevalt Tartu tudengikorporatsioonide esinduskogu suure vastuseisu tõttu. Vt lähemalt A. Taska (1992). Sini-must-valge 100 aastat, lk 31.

⁶ A. Taska (1992). Sini-must-valge 100 aastat, lk 37.

versiooni kohaselt valmis esimene sinimustvalge lipp hoopis Põltsamaal. Selle versiooni kohaselt õmbles lipu Põltsamaa kihelkonnakooli näputöö õpetaja Emilie Beermann, kes selleks tarbeks olevat ostnud Põltsamaa Leihbergi riide kauplusest sinist, musta ja valget siidiriidet ning õmmelnud tüki lipuks kokku.⁷

Täpsemad andmed on olemas igal juhul selle lipu õnnistamise ja pühitsemise kohta, mis pärinevad 1884. aasta 4. juunist. Just sellel kuupäeval viis Valga koguduse õpetaja Rudolf Kallas Otepää kiriku pastoraadis läbi lipu õnnistamise ja pühitsemise tseremoonia. Tseremoonia toimus salaja ning kogu üritus oli vormistatud kui seltsi liikmete külaskäik oma vilistlase Burchard Sperrlingi juurde, kes oli sellel ajal Otepää koguduse õpetaja. Eesti Üliõpilaste Seltsi liikmete sõit Otepäele algas Tartust 3. juuni hommikul, lipp vankrisse peidetud. Paar kilomeetrit enne Otepää kirikut pandi lipp avalikult vankrisse lehvima. Seda võib pidada sinimustvalge lipu esimeseks avalikuks esitluseks.⁸

Pärast pidulikku tseremooniat sõideti vankriga Pühajärvele lehviva lipu all. Tartus peideti lipp jälle tuppa. Eesti Üliõpilaste Seltsi lipp sai eestlaste seas kiiresti populaarseks ja seda kasutati erinevatel rahvuslikel üritustel, nagu laulupeod, rongkäigud ja mälestuspäevad. Lipu rahvusliku tähenduse suurenemisele aitas lisaks laulupidudele kaasa ka isamaalise luule laiem levik.⁹ 1890. aastatel levis sinimustvalge hoogsalt kui rahvuslik sümbol üle Eestimaa. Mälestustest on teada, et paljudel taludel oli juba enne sajandivahetust sinimustvalgeid lippe, mida kasutati pidulikel puhkudel.¹⁰ Eesti Vabariigi väljakuulutamise päeval, 24. veebruaril 1918 olid linnatänavad ja majad üle kogu Eesti rahvuslippudes. Paraku asendas peagi alanud okupatsioonivõim need võõraste värvidega.

Peale esimese sinimustvalge lipu pühitsemise 50. aastapäeva tähistamist 1934. aastal, anti ajalooline lipp Eesti Üliõpilaste Seltsi poolt Eesti Rahva Muuseumi hoiule. Muuseumis olid lipule sobilikumad hoiutingimused. 1940. aastal nõukogude võimu hirmus peideti ajalooline lipp maa sisse ning 1943. aastal peitis toonane EÜS-i esimees Karl Aun selle oma Tartumaal asuvasse Läänemardi tallu. Lipp jäi sinna ligemale viiekümneks aastaks ning võeti peidupaigast välja 1991. aasta teisel jõulupühal.¹¹ Nüüdseks on see ajalooline lipp tagasi Eesti Rahva Muuseumis ning huvilistele vaatamiseks väljas.

Sinimustvalge kui rahvuslipp

Rahvussümbolina saab lippu käsitleda kui ühes riigis või maa-alal elavaid inimesi ühendavat eset, mis kannab ühtseid väärtusi, veendumusi ja ideoloogiat. Sinimustvalge on olnud üsna algusest peale eesti rahva, keele, kultuuri ja iseteadvuse sümboliks. Eesti lipp on olnud tunnistajaks eestlaste püüdlustele, võitudele ja saavutustele. Sinimustvalge sümboliseeris Eesti rahva iseseisvuse tahet ka okupatsioonide ajal ning seda eriti tähelepanuväärselt aastatel 1987–1988. Kui sinimustvalge võis avalikult välja tuua ilma, et okupatsioonivõimud oleks seda maha rebinud või selle eest karistanud, said Eesti taasiseseisvumiseni viinud sündmused sisse pöördumatu hoo. Eesti lipp on kollektiivse identiteedi visuaalne tunnus, mis suurendab ühtekuuluvustunnet.

Riigi lipp kui riigi sümbol põhiseaduses

Remargi korras saab öelda, et põhiseadustes riigi- või rahvussümbolite käsitlemine on Euroopas pikaajaline ja üldlevinud praktika. Selle eesmärgiks on demonstreerida sümbolit kui ühiskondlikku lepet. Põhiseaduses võidakse nimetada riigivärve, vappi, lippu, hümni, riigipitserit

⁷ R. Tänav. Eesti lipp ja Emilie Beermann Põltsamaa Kihelkonnakoolist. Arvutivõrgus: <https://poltsamaaloss.ee/eesti-lipp-ja-emilie-beermann-poltsamaa-kihelkonnakoolist/>.

⁸ A. Taska (1992). Sini-must-valge 100 aastat, lk 37.

⁹ Näiteks 1897. aastal ilmub vaimulik Martin Lipu sulest luuletus „Eesti, Eesti, ela sa!“ Luuletus ilmub „Kodu Kannid I“. Sellele luuletusele kirjutas helilooja Enn Võrk viisi 1922. aastal ning laulu nimeks sai „Eesti lipp“.

¹⁰ Vt Eesti Lipu Selts. Arvutivõrgus: <https://www.lipuselts.ee/sumboolika/eesti-lipp>.

¹¹ <https://www.eyes.ee/lipulugu/>

ja ka rahvuspüha, mõnedel juhtudel ka motot.¹² Riigisümboli kehtestamine põhiseaduses muudab riigisümboli ehk riigi visuaalse nime muutmise keeruliseks ning tagab selle muutmise võimalikkuse samal tasemel riigikorra enda muutmisega.¹³ Riigilipp on riigi oluliseks sümboliks, nii nagu seda on ka riigivapp. Nii riigilipp kui vapp tähistab riiki, selle iseseisvust ja jagamatut territooriumi.¹⁴ Riigilipuga saab hõlpsasti väljendada ka riigikorra ja väärtusruumi kehtivust. Riigilippu kasutatakse ennekõike kolmemõõtmelises ruumis. Lipu eripära võrreldes vapiga on selle suurus ja silmapaistmisvõime välitingimustes – lipukangas „elavneb“ õhuliikumisel ja muutub vaatajale hästi märgatavaks staatilisel taustal. Riigilipp on üldjuhul heisatud piiripunktis, riiklike institutsioonide ja asutuste juures. Samuti heisatakse lipp Eestis kultuskohtadesse näiteks Tallinnas Pika Hermannini torni, Suure-Munamäe vaatetorni jne.¹⁵

Eesti põhiseaduse § 7 sätestab Eesti riigivärvidega sinise, musta ja valge. Nendele värvidele on põhiseaduses omistatud riiklik staatus ehk sellest sättest tuleneb riigilipu värvilahendus. Samuti sisaldab see paragrahv nõuet reguleerida eraldi seadusega riigilipu kasutamise õiguslikud alused.¹⁶ Oluline on märkida, et juba Asutava Kogu põhiseaduskomisjon arutas Eesti esimese põhiseaduse väljatöötamisel riigivärvide ja lipu temaatikat, ent 1920. aasta suvel vastuvõetud põhiseaduse tekstis riigisümbolid siiski kajastust ei leidnud.¹⁷ Riigivärve, riigilippu ja riigivappi käsitlev norm kirjutati sisse esmakordselt Eesti Vabariigi 1937. a põhiseadusesse. 1992. aastal võeti riigivärvide säte riikliku järjepidevuse väljendamiseks 1937. aasta põhiseadusest üle.

Eesti lipu kasutamise korrast

Põhiseaduse § 7 sätestab lisaks riigivärvidele ka nõude reguleerida eraldi seadusega riigilipu kasutamise õiguslikud alused.¹⁸ Eesti lipu kasutamise korra sätestab Eesti lipu seadus (ELS)¹⁹, mis võeti vastu 2005. aastal. Nagu eespool kirjutatud, on Eesti lipp kasutusel nii riigi- kui ka rahvuslipuna. Lipu kasutuskorra aluseks on seisukoht, et riigilipu kasutamist saab riik piirata ning rahvuslipu kasutamine on igaüheõigus. Eesti lipu seaduses on järgitud sama põhimõtet.²⁰

Seaduse seletuskirjast tuleneb, et riigi- ja kohaliku omavalitsuse asutustele on see kui riigilipu kasutamise kord ning eraisikutele sätestab see rahvuslipu kasutamise vabaduse. See omakorda tähendab, et riigi- ja kohaliku omavalitsuse asutused peavad lipu heiskama seaduses sätestatud päevadel, ajal, kohas ja viisil. Samas eraisikud võivad lipu heisata kasvõi iga päev, küll aga tuleb arvestada seadusega kehtestatud miinimumnõudeid ja väljakujunenud head tava. Seletuskirjas on rõhutatud, et lipupäevadel Eesti lipu mitteheiskamist eraisikute poolt ei sanktsioneerita. Küll on riigi jaoks oluline, et ühiskondlikke väärtusi, kokkuleppeid ja sealhulgas riigile olulisi sümboleid austataks. Eestis nagu ka paljudes teistes riikides on riigi sümboolite teotamine sanktsioneeritav tegevus. Karistusseadustiku § 245 sätestab Eesti lipu kui ametliku sümboli maha rebimise, purustamise, rüvetamise või muul viisil teotamise eest rahalise karistuse või kuni üheaastase vangistuse.²¹

¹² <https://pohiseadus.riigioigus.ee/v1/eesti-vabariigi-pohiseadus/i-uldsatted-ss-1-7/ss-7-riigisumbolid>

¹³ *Ibid.*

¹⁴ *Ibid.*

¹⁵ *Ibid.*

¹⁶ Eesti Vabariigi põhiseadus. Kommenteeritud väljaanne. Kolmas, täiendatud väljaanne. Tallinn: Juura, 2012, lk 94.

¹⁷ Ajutine Valitsus korraldas eelnevalt ka konkursi riigisümbolite leidmiseks, mille tulemuseks oli kaks erinevat kavandit ning hoogne arutelu ajakirjanduses. Ajakirjanduses märgiti kavandite osas, et senine kolmevärviline lipp jääks rahvuslipuks ning riigilipuks saaks mustade äärtega valge rist sinisel põhjal. Kuna riigisümbolite kindlaksmääramine osutus algsest keerulisemaks, siis võeti ka Asutavas Kogus parema tulemuse saamiseks aeg maha ning sooviti teema juurde hiljem naasta. Vt <https://pohiseadus.riigioigus.ee/v1/eesti-vabariigi-pohiseadus/i-uldsatted-ss-1-7/ss-7-riigisumbolid>.

¹⁸ Eesti Vabariigi põhiseadus. Kommenteeritud väljaanne. Kolmas, täiendatud väljaanne. Tallinn: Juura, 2012, lk 94.

¹⁹ RT I, 20.12.2022, 6.

²⁰ <https://pohiseadus.riigioigus.ee/v1/eesti-vabariigi-pohiseadus/i-uldsatted-ss-1-7/ss-7-riigisumbolid>

²¹ *Ibid.*

Kokkuvõttes saab öelda, et Eesti lipu tekkelugu on äärmiselt põnev. Hoolimata ajaloo keerdkäikudest on esimene Eesti lipp säilinud ning see on saanud eestlastele väga oluliseks kollektiivseks rahvussümboliks. Sinimustvalgete värvide all toimus nii eestlaste rahvuslik ärkamine ja kui Eesti riigi (taas)iseseisvumine. Sinimustvalge tähtsusest annab kinnitust ka nende värvide nimetamine riigivärvidenä Eestil põhiseaduses ja regulatsioon eriseaduses.

Triinu Põdramägi
nõunik
triinu.podramagi@riigikogu.ee

Kasutatud allikad

- Eesti lipu seadus – RT I, 20.12.2022, 6.
- Eesti Lipu Selts. Eesti lipp. Arvutivõrgus: <https://www.lipuselts.ee/symbolika/eesti-lipp>
- Eesti Vabariigi põhiseadus. Kommenteeritud väljaanne. Kolmas, täiendatud väljaanne. Tallinn: Juura, 2012.
- Eesti Vabariigi põhiseaduse kommentaarid. Väljaandja Eesti Teaduste Akadeemia Riigiõiguse Sihtkapital, 2022. Arvutivõrgus: <https://pohiseadus.riigioigus.ee/>
- Eesti Üliõpilaste Selts. Sini-must-valge lipu lugu. Arvutivõrgus: <https://www.ey.s.ee/lipulugu/>
- Taska, A. Sini-must-valge 100 aastat. Tallinn, 1992.
- Tänav, R. Eesti lipp ja Emilie Beermann Põltsamaa Kihelkonnakoolist. Arvutivõrgus: <https://poltsamaaloss.ee/eesti-lipp-ja-emilie-beermann-poltsamaa-kihelkonnakoolist/>

Õigus- ja analüüsiosakond on Riigikogu struktuuriüksus, mis nõustab parlamendiliikmeid ja nende heaks töötavaid ametnikke. Käesolev teemaleht on koostatud osakonna algatusel. Autorid on valmis arutlema töö sisu üle ja kommentaarid on teretulnud.